

V

AVALIK-ÕIGUSLIKU TELEPROGRAMMI ERAPOOLETUSE JA TASAKAALUSTATUSE PÕHIMÕTTED

Taotledes rahvusvaheliselt tunnustatud demokraatliku ajakirjanduse põhiprintsiipide järgimist, mis seisnevad muu hulgas objektiivsuse, erapooletuse ja tasakaalustatuse tagamises üksik- ja sarisaadetes ning avalik-õiguslikus ringhäälinguprogrammis tervikuna, juhindub avalik-õiguslik ringhäälinguorganisatsioon järgmistest ringhäälinguprogrammi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtetest.*

1. Üldpõhimõtted

Erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtete järgimine üksik- ja sarisaadetes ja programmis tervikuna peab avalik-õiguslikule ringhäälinguorganisatsioonile olema olemuslik ja kohustuslik.

Erapooletuse ehk võrdsete võimaluste printsiip tähendab, et oluliste ühiskonnaelu küsimuste käsitlemisel avalik-õiguslikus ringhäälinguprogrammis tuleb võimalikult täielikult esile tuua igas konkreetses küsimuses ilmnevate seisukohtade ja arvamuste paljusus.

Võimaluste võrdsus oma seisukohtade ja arvamuste avaldamiseks tuleb tagada ennekõike neile ühiskonnaelu subjektidele, institutsioonidele, erakondadele, professionaalsetele ja sotsiaalsetele gruppidele, kes on ühiskonnas otseselt seotud käsitletava teema,

valdkonna, probleemi või protsessiga, osalevad käsitletavas küsimuses otsuste tegemisel või on vahetult antud otsuste objektiks.

Tasakaalustatuse ehk käsitlemise mitmekülgsuse printsiip tähendab, et oluliste ühiskonnaelu küsimuste käsitlemisel avalik-õiguslikus ringhäälinguprogrammis tuleb võimalikult täielikult esile tuua kõik antud konkreetse küsimuse (teema, valdkonna, probleemi, protsessi) peamised, olulisemad aspektid, tasandid ja seosed.

Eetriaaja tasakaalu printsiipi rakendatakse teleaadetes, milles osalevad poliitiliste erakondade esindajad. Oluliste, eriti vastuoluliste sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitiliste küsimuste käsitlemisel peab avalik-õiguslik ringhääling põhimõtteliselt tagama erinevate erakondade esindajatele eraldatava eetriaaja võrdsuse allpool kirjeldatud erisustega.

Valimiskampaaniate ajal karmistatakse erapooletuse ja tasakaalustatuse nõudeid erieeglitega. Ringhäälingujaama erapooletus tagatakse ennekõike maksimaalselt võrdsete tingimuste ja võrdse eetriaaja andmisega kõigile kandideerivatele erakondadele, vajadusel ka üksikkandidaatidele.

Erapooletuse ja tasakaalustatuse nõue tuleneb ennekõike avalik-õigusliku ringhäälinguorganisatsiooni ja tema programmi ühest peamisest eesmärgist — tagada ühiskonnas toimuvate protsesside kajastamisel objektiivsus ja mitmekülgsus, et seeläbi **toetada ühiskonnas toimuvate väitluste demokraatlikku iseloomu**. Selleks peab programm tundlikult reageerima ühiskonnas toimuvale ning teenima “avalikkuse õigust saada tõest, ausat ja igakülgset teavet ühiskonnas toimuva kohta. Ajakirjanduse üks peamine kohustus on ühiskonnas kriitiliselt jälgida poliitilise ja majandusliku võimu teostamist.”** Seetõttu tuleb erapooletus ja tasakaal eriti tähelepanelikult tagada aktuaalsete ja vastuoluliste sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitiliste teemade ning oluliste avaliku elu küsimuste käsitlemisel. **Avaliku arvamuse** vahendamist ja väljendamist neis küsimustes tuleb samuti pidada väga oluliseks.

* Käesoleva teksti esimene versioon on kirjutatud 1991. aasta lõpus – 1992. aasta alguses, mil ETV asus Eesti Vabariigi taaskehtestamise järel aktiivselt rakendama demokraatliku ajakirjanduse põhimõtteid ning tekkis otsene vajadus uute nõuete sõnastamiseks ja detailsemaks läbikirjutamiseks. Täiendasin teksti 1994. aasta suvel pärast seda, kui ringhäälinguseadus Riigikogus vastu võeti. Selleks ajaks oli esmane ajakirjandusliku töö kogemus mitmeparteilises keskkonnas ja valimiskampaaniate kajastamisel juba omandatud. Teksti kolmas, siinkohal esitatav redaktsioon valmis käesoleva trükise tarvis 2001. aasta algul. Algdokumendi põhistruktuur ja ideestik on vaatamata hilisematele keeelistele ja terminoloogilistele täpsustustele siiski suuremas osas säilinud. Tekst oli ETV sisese juhendmaterjalina kasutusel aastatel 1992–1997, 2001. aasta kevadest kehtestas ringhäälingunõukogu selle teksti juhendmaterjaliks ETV-s ja Eesti Raadios.

** Eesti ajakirjanduseetika koodeks. EAL, 1998.

Erapooletuse ja tasakaalustatuse nõue seisneb kohustuses tuua avalikkuse ette ühiskonnaelu puudutavate arvamuste, seisukohtade ja vaadete paljususe ning käsitleda neid võimalikult ehedalt, mõistetavalt, põhjendatult ja eelarvamustevabalt. **Sel viisil tagatakse kõigile ühiskonna liikmetele võimalus kujundada oma isiklikku arvamust, mis tugineb mitmekesisel informatsioonil sotsiaalse, majandusliku ja kultuurilise elukeskkonna kohta.**

Demokraatlikus ühiskonnas on avalik-õigusliku ringhäälinguprogrammi ja saadete loojatele garanteeritud toimetuse- ja valikuvabadus. Saadete autorid, raadio- ja teleajakirjanikud, toimetajad ja režissöörid võivad vabalt valida oma saadete aine, teema, käsitusviisi, vormi, esinejad. Samas pole see valikuvabadus absoluutne. Lisaks ringhäälinguseaduses kehtestatud nõuetele piirab toimetusevabadust kaks imperatiivset tingimust, millel põhineb erapooletu ja tasakaalustatud teabelevi — **nõue olla õiglane ja nõue austada tõde.**

Erapooletus ei piira ajakirjaniku eneseväljendusvabadust. See ei ole nõue teha neutraalseid või autoripositsioonita saateid või taganeda publitsistliku ajakirjandusliku käsitluse põhimõtetest. Erapooletu käsitlus ei takista ajakirjanikel avaldada subjektiivseid arvamusi, isiklikke vaateid, kommentaare või kriitikat. Kõige olulisem on **rangelt täita nõuet, et arvamused ja oletused oleksid selgelt eristatavad faktidest.**

Erapooletuse ja tasakaalu nõuet ei tohi lihtsustada, erapooletus ega tasakaal ei saa olla absoluutsed. Neid ei saa taandada matemaatilisele tasakaalule või nõudele, et kõik erinevad seisukohad peaksid saama täiesti võrdse eetriaja (erandi moodustab vaid valimiskampaania periood, mil kandideerivatele erakondadele ja üksikisikutele tagatakse rangelt võrdsed võimalused). Reeglina tuleks juhinduda eesmärgist saavutada **asjakohane või piisav** (teema, aine, probleemi kohane, ka **situatsioonikohane, nõutav**) erapooletus ja tasakaal, mis tuleneb käsitlusest, selle olulisusest, kaalukusest, haardest, aktuaalsusest ja kontekstist, valitud käsitlusviisist, käsitluse vormilistest ja ajalistest parameetritest. On teemasid ja olukordi, mis tingivad väga täpset erapooletuse ja tasakaalu tagamist. Samas on olukordi, kus erapooletuse nõude absolutiseerimine pole asjakohane ja sisuliselt õigustatud. Asjakohase käsitlusviisi tagamiseks on toimetustel mitmeid võimalusi, neist **temaatilise, sarjalise ja ajalise** erapooletuse ja tasakaalu printsiipe kirjeldatakse allpool.

Ainekäsitluse erapooletus, üksiksaadete ja kogu ringhäälinguprogrammi tasakaalustatus ei kujune isenesest. Põhjalikkus, mitmekülgus ja erinevatele seisukohtadele asjakohase kaalu andmine eeldab, et toimetustöötajad peavad olema hästi informeeritud kõigist olulistest sündmustest ja probleemidest oma ainevaldkonnas. Nad peavad olema tähelepanelikud ühiskonnas toimuvate muutuste suhtes, nägema arengut, mõistma protsesse ja märkama nüansse. Saadete tegijad peaksid olema avarapilgulised ning vältima elu nägemist vaid kitsalt oma vaatenurgast. Nad peaksid olema valvsad stereotüüpide ja eelarvamuste suhtes,

olema tolerantsed, nägema probleeme nende erinevate külgede seostes ega pidama oma lähema ringkonna seisukohti enamiku arusaamist väljendavaiks.

Nõutava erapooletuse ja tasakaalu saavutamine nii üksiksaadetes kui programmis tervikuna on nii avalik-õigusliku ringhäälingu juhtide kui iga üksiku töötaja kohustus. Erapooletuse ja tasakaalu nõudeid peab rakendama kõigil ringhäälinguprogrammi koostamise ja kujundamise tasanditel — saadete planeerimisel, tootmisel, hankimisel, reklaamimisel ja eetrisse andmisel.

Auditooriumi usaldust ja austust saab avalik-õiguslik ringhäälingu jaam pälvida vaid juhul, kui televaatajad ja raadiokuulajad tunnevad ringhäälinguorganisatsiooni sihikindlat püüdlust olla üle grupi- ja kildkondlikest huvidest ning tajuvad telekanali pingutust seista inimeste huvide eest selle nimel, et anda tegelikkusest võimalikult täpne ja detailne pilt.

Nõutav erapooletus ja tasakaalustatus saavutatakse teatud põhimõtete seadmise ja täitmise, mida detailsemalt kirjeldatakse allpool.

2. Ringhäälinguseadusest, muudest seadustest ja aktidest tulenevad ringhäälinguprogrammi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted

Tegutsedes ringhäälinguseaduse vaimus ja euroopalikke avalik-õigusliku ringhäälingu põhimõtteid järgides, mis on fikseeritud Euroopa Ringhäälingute Liidu põhikirjas, edastab avalik-õiguslik ringhäälinguorganisatsioon rahvusliku tähtsusega programmi ja kohustub seejuures:

- katma oma levialaga täielikult riigi territooriumi, et avalik-õiguslik programm oleks soovi korral kättesaadav igale riigi elanikule;
- tagama, et organisatsiooni oma toimetuskontrolli all toodetud või hangitud saated moodustaksid valdava osa rahvuslikust teleprogrammist;
- väljastama ajakirjanduslikult ja kunstiliselt kvaliteetset, sisult ja vormilt mitmekesist, objektiivset ja tasakaalustatud programmi, pidades esmaseks rahva teenimist, elanikkonna erinevate gruppide ja huvirühmade, sealhulgas vähemuste huvide ja teabevajaduste rahuldamist.

Demokraatiat kaitsev ajakirjandus peab tuginema rahva õigusele saada ammendavat ja erapooletut informatsiooni kõigis avaliku elu valdkondades.

Ringhäälinguseadus seadustab ka poliitilise tasakaalustatuse põhimõtte. Alates 16. juunist 1999 sätestab Ringhäälinguseaduse § 6¹ “Poliitiline tasakaalustatus” järgmist: “Saateaja andmisel erakonnale või poliitilisele liikumisele oma seisukohtade tutvustamiseks peab ringhäälinguorganisatsioon tagama samas programmis võimaluse anda seda põhjendamatu viivituseta ka teisele erakonnale või poliitilisele liikumisele”.

Seades eemärgiks tegelikkuse erapooletu ja tasakaalustatud peegeldamise, ei avalda avalik-õiguslik

ringhäälinguorganisatsioon reeglina oma ametlikku seisukohta vastuolulistes sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitilistes küsimustes ning muudes avalikku elu puudutavates küsimustes. Erandina on avalik-õiguslikul ringhäälinguorganisatsioonil õigus oma ametliku seisukoha väljendamiseks ajakirjandust, teabelevi ja organisatsiooni ennast konkreetsetel puudutavates küsimustes.

3. Temeatilise erapooletuse ja tasakaalu printsiip

Nõutav erapooletus ja tasakaal tuleb saavutada vastuoluliste küsimuste käsitlemisel nii üksiksaadetes kui ka kõigi olulisemate teemade, sise- ja välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitiliste probleemide ja muude avaliku elu küsimuste käsitlemisel programmis tervikuna.

Milliseid teemasid ja probleeme pidada tähtsaks, sõltub konkreetsetest sotsiaalsetest ja poliitilistest oludest. Tähtis on saavutada, et olulisemad riiklikku, rahvuslikku ja regionaalset tähtsust olevad teemad ja valdkonnad oleksid programmis esindatud ja et nendega tegeldaks küsimuste kaalukusest tuleneva põhjalikkusega.

Loomulikult on enamik olulistest, tähtsatest ühiskonnaelu küsimustest laiaulatuslikud, mitmetahulised, ka keerulised, peegeldades ühiskonnas toimuvaid kestvaid protsesse. See muudab teatud teemad aktuaalseks pikema perioodi jooksul. Niisuguste protsesside kõiki olulisi aspekte ei suuda haarata üksiksaade ega ka pikem saatեսari. Seetõttu oleks otstarbekas pikema aja vältel avalikkuse tähelepanu keskmes olevaid aktuaalseid probleeme käsitleda temaatilistes tsüklikes. Kontsentreerudes hetkeseisule, tuleks sellistes tsüklikes esitada kogu vastuoluliste vaadete spekter. Temeatilised tsüklid peaksid perioodiliselt kestma seni, kuni käsitletavat probleemi on aktuaalsed.

Kogu avalik-õiguslikule ringhäälinguprogrammile laiendatuna tähendab temaatilise erapooletuse ja tasakaalustatuse printsiip ka seda, et programmis oleks aktuaalsete ja poliitiliste teemade kõrval esindatud ka ajatud teemad ja muud eluvaldkonnad. Programmi temaatiline mitmekesisus võimaldab rahuldada televaatajate ja raadiokuulajate erinevate gruppide teabevajadusi ja täita meediakanali erinevaid sotsiaalseid ja kultuurifunktsioone. Kanali tasakaalustatud programm peaks toetama kujutluste, maitsete ja huvide paljusust mitmekesise sisu- ja vormivalikuga saadetes.

4. Sarjalise erapooletuse ja tasakaalustatuse printsiip

Sarjalise erapooletuse ja tasakaalustatuse printsiip lubab tasakaalustada ainekäsitlemise ühe saatesarja või saatetsükli raames. Sellisel juhul käsitletakse sarja või tsükli kui ringhäälinguprogrammi terviklikku osa, mis

koondab ühise pealkirja alla ühe teema erinevaid aspekte või üksteisega lähedalt seotud teemasid käsitlevaid saateid. Kui nõutava erapooletuse saavutamiseks ühendatakse sarjaks ja tsüklikult erinevaid üksiksaateid, tuleb seda vaatajatele selgitada.

Sageli käsitletakse ühes sarjas või tsükliks väga erinevaid teemasid. Sellisel juhul sarjalise erapooletuse printsiip ei kehti ja iga sarja kuuluv saade peaks taotleva erapooletust omaette.

Tihti ei soovi vastandlikel seisukohtadel olevad poliitikud esineda samas saates. Sellisel juhul võib sarjalise erapooletuse printsiibile tuginedes käsitleda teemat mitmes saates, andes sel viisil võimaluse kõigile osapooltele. Kavatsusest saavutada vastuolulise teema käsitlemisel erapooletus ja tasakaal mainitud viisil tuleb vaatajaid informeerida. Et vaatajatel oleks kergem arutluste ja diskussioonide sisu mõista ja erinevaid seisukohti võrrelda, peaksid ajakirjanikud eelmistele või tulevastele saadetele viidates refereerima või muul moel esitama ka oponentide seisukohad ja argumendid.

5. Ajalise erapooletuse ja tasakaalu printsiip

Erapooletu ajakirjanik ei pea tingimata tagama, et kõik osapooled peaksid kõnelema ühes ja samas saates või uudisloos. Pole välistatud ka ainult ühe poole seisukohtade ja argumentide esitamine, ent samal ajal tingib erapooletuse printsiip vältimatult viisi, kuidas sel juhul sündmusi edastatakse, juhtunut kirjeldatakse, teemat avatakse või milliseid küsimusi intervjueritavale esitatakse. Viide teistsuguste arvamuste olemasolule tuleb tingimata teha.

Saatejuhid, toimetajad, reporterid, korrespondendid peavad igal juhul tagama, et nende valdkonnas pööratakse mõistliku ajaperioodi vältel vajalikku tähelepanu erinevatele vaadetele ja huvidele. Väide, et muud saated või infokanalid kindlustavad vaadete või seisukohtade tasakaalu, ei vabasta tegijaid nende endi kohta käivast erapooletuse nõudest.

On olukordi, mil kõik olulisemad vastandlikud seisukohad ja argumendid peaksid olema esitatud ühes saates, saatelõigus või infosüžees. Seda ennekõike juhul, kui käsitletava aine juurde ilmselt niipea tagasi ei pöördata või kui tegemist on momendil eriti aktuaalse, vastuolulise, tähtsa, suurt hulka inimesi haarava või tundliku probleemiga. Konkreetsest olukorrast ja asjaoludest, poliitilistest ja sotsiaalsest kontekstist lähtudes peab toimetust otsustama, mil viisil sel juhul teemat käsitleda.

6. Objektivne käsitusviis

Valdkondades, milles ainekäsitus tugineb faktidele, ühiskonnaelu sündmustest teatamisele, vastuoluliste

sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitiliste teemade ja muude avaliku elu küsimuste käsitlemisele, analüüsile ja kommenteerimisele, tuleb olla eriti tähelepanelik, täpne, põhjalik ja professionaalne.

Autorid ja saadete eest vastutavad isikud peavad tagama kõigi käsitletavas probleemis olulist rolli omavate subjektide seisukohtade väljatoomise, eriti kui on tegemist eri arvamustega. Ainult ajakirjanike isiklike arvamuste ja seisukohtade esiletoomine pole piisav. Kommentaarid peab lähtuma vastandlike seisukohtade analüüsist, mis arvestab eelkõige antud probleemiga reaalsuses kokku puutuvate elanikkonna gruppide elulisi huve.

Uudistesaadeteid peaksid koostama pädevad ja kogenud ajakirjanikud. Uudiste valik peab toetama erinevate ideede, seisukohtade ja argumentide levikut ühiskonnas ja põhjendama, mis ja miks on oluline.

Sündmuste kirjeldamine ja juhtumite analüüs peab toetuma põhjalikule ajakirjanduslikule uurimistöele. Esitusviis peab olema erapooletu ja rahulik. Erinevaid vaateid ja seisukohti tuleb hinnata piisava kriitilisusega.

Sageli tuleb ajakirjanikel edastada arvamusi ja seisukohti, mida on esitanud ühiskondlikud institutsioonid, sündmustes või väitlustes osalejad, erinevate huvigruppide esindajad. Head ajakirjanikud ei tohiks piirduda vaid sellise informatsiooni vahendamisega. Auditoriumile tuleb käsitledavast anda võimalikult põhjalik ja mitmekülgne ülevaade, mis lubaks vaatajatel enestel jõuda järeldustele ja võtta seisukoht.

Ajakirjanikud võivad ja peavad avaldama ka oma arvamusi. On soovitatav, et arvamusi esitaksid autoriteetsed, usaldusväärsed ja kogenud kommentaatorid. Mingil juhul ei tohi jääda muljet, et reporterid või saatejuhid suhtuvad käsitletavasse ainesse eelarvamusega. Televaatajad ja raadiokuulajad peavad tajuma, et arvamused põhinevad reaalsel asjaoludel ja faktidel ega ole mõjutatud emotsioonidest.

Pildimaterjal, graafikud, arvutinäited, muud illustreerivad materjalid peaksid olema valitud tasakaaluprintsiipi arvestades. "Tsitaatide, fotode, heli- ja videomaterjali kasutamisel originaalset erinevas kontekstis tuleb olla ettevaatlik. Eksitav montaaž, samuti heli või pildi moonutus olgu varustatud asjakohase märke või teadustusega."*

Saadete eest vastutavad isikud ei tohi seada saadete toimetamisele ega hankimisele selliseid piiranguid, mis lõppkokkuvõttes taandaksid programmist saated, mis ei vasta nende eneste seisukohtadele ja vaadetele.

Avalik-õigusliku programmi taset ei tuleks hinnata mitte niivõrd selle põhjal, kas ja kui võrd sisaldavad saated ajakirjanike, reporterite, saatejuhtide isiklike arvamusi ja vaateid. Hea ajakirjanduse tunnuseks on pigem see, kui võrd ta aitab erinevate veendumustega vaatajatel saada kõnealustest probleemidest ja teemadest tõepäraselt ja selgelt pilti ning kujundada oma isiklikku arvamust.

7. Keeruliste teemade käsitlemine

Keerulisi probleeme, tõsiseid vaidlusküsimusi, teravaid konflikte ja vastandlikke positsioone käsitlevasse materjali tuleks suhtuda eriti hoolikalt. Uudistes ja žurnaalitüüpi saadetes, kus süžeed on reeglina lühikesed, kujuneb kogupilt keerukast probleemistikust sündmuste arenedes pikema aja jooksul, mistõttu ajakirjanikud peavad olema eriti täpsed.

Keerukate teemade käsitlemisel tuleks kõiki olulisi aspekte valgustada ühes saates või saatelõigus. "Konfliktis sisaldava materjali puhul peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled". Juhul, kui kõiki olulisi aspekte ei saa detailselt vaadelda, tuleks neid siiski põgusalt puudutada või mainida. Käsitusviis peaks vastama probleemi olemusele.

Tõsisemate teemade puhul võivad tavalised ressursid osutada ebapiisavaks. Toimetused peaksid sellisel juhul rakendama lisatõhujõudu — reportereid, toimetajaid, uurijaid. Toimetustöötajatele peaks andma piisavalt aega probleemidesse süvenemiseks, kogutud materjalide läbitöötamiseks ja neile ajakirjandusliku vormi andmiseks. On soovitatav, et keeruliste teemadega tegeleksid kõige tugevamad toimetajad.

Eriti keeruliste küsimuste puhul võib ainult erapooletu avalik käsitus tagada ammendava ja usaldusväärse tulemuse. Seepärast peavad kõik saate aspektid — arutusmaterjali valik, esinejate ja intervjuueeritavate valik, esitatavad küsimused, saate ülesehitus ja saatejuhtide käitumine veenma auditoriumi, et probleemi käsitletakse süsteemselt ja tõepäraselt. Valmishinnangutest lähtumine, eelarvamust reetvad vihjed, eriti kui need kuhjuvad, vale tooni valik ja muud, ajakirjanike poolt sageli — alateaduslikult kasutatavad mitteverbaalsed vahendid võivad vaataja viia ekslikele järeldustele või tekitada tõrjehoiaku.

Kommentaariid peaksid olema põhjendatud, mingil juhul ei tohiks teha järeldusi, mis loogiliselt ja selgelt ei tulene esitatud asjaoludest.

Komplitseeritud sündmustes osalejate ja pealtnägijate tunnistusi tuleb esitada selgelt ja moonutuseta. Kui tegu on väga tormiliselt ja kiiresti kulgenud sündmustega, ei tohiks neid tunnistusi esitada vaieldamatu tõena — isegi kogenud vaatlejate seisukohad on tavaliselt erinevad.

8. Poliitiline tasakaalustatus ja poliitika-tegelaste kasutamine saadetes

Ringhäälinguseadus sätestab, et saateaja andmisel erakonnale või poliitilisele liikumisele oma seisukohtade tutvustamiseks peab ringhäälinguorganisatsioon tagama samas programmis võimaluse anda seda põhjendamatult viivitusega ka teisele erakonnale või poliitilisele liikumisele. Toimetused peab seetõttu olema väga tähelepanelik ja igal konkreetsel juhul täpselt määratlema, kas antud saate puhul on tegemist ringhäälinguseadusest tuleneva olukorraga.

* Eesti ajakirjanduseetika koodeks. EAL, 1998.

Võimuesindajad, valitsuse liikmed, poliitikud võivad vahel seada tingimusi oma esinemiseks uudistes või publitsistikasaadetes. On loomulik, et sellistel juhtudel ei tohiks alluda survele või loobuda üldtunnustatud demokraatliku ajakirjanduse põhimõtetest. Peab olema eriti hoolas, et kõikide osapoolte argumentidele osutada vajalikku tähelepanu ja käsitleda neid võrdse üksikasjalikkusega.

Riigikogu ja valitsuse liikmeid, koalitsiooni- ja opositsioonipoliitiku tuleb kohelda võrdse distant-siga, rahulikult ja liigsete emotsioonideta. Intervjuud peaksid esile tooma kõik olulisemad probleemid ja aspektid. Ajakirjanikud ei tohi olla vaenulikud ega ülekohtused. Küsitlus peab olema otsusekindel, kuid viisakas. Kõigi erakondade esindajate küsitlemisel tuleb kasutada sama tooni.

Kui poliitikategelasi kasutatakse uudistes, või ajakirjanduslikes saadetes, olgu siis oma erakonna esindajana või isiklike vaadete väljendajana, tuleb neis saadetes lähtuda asjakohase erapooletuse nõudest.

Poliitiliste teemade käsitlemisel ei pea tingimata alati osalema kõigi olulisemate erakondade esindajad. Kohustus tagada nõutav erapooletus ei käi mitte nii võrd ja peamiselt erakondade esindatuse kohta, kuivõrd viitab vajadusele esile tuua peamised ja olulisemad arvamused ja seisukohad käsitletavate vastuoluliste sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitiliste probleemide ja avaliku elu küsimuste kohta. Olulised arvamused ei jagune alati vastavalt erakondlikele positsioonidele.

Poliitiliste teemade käsitlemisel on vahel otstarbekas diskuteerida korraka vaid ühe erakonna esindajatega. See võimaldab küsimustesse põhjalikumalt süveneda ja neid analüüsida. Sellisel juhul on muidugi oluline, et teatud probleemile pühendatud saadete kogumiga saavutatakse asjakohane erapooletus ja tasakaal.

Küsimusi, milles erakondade seisukohad on selgelt erinevad ja/või vastandlikud, on soovitatav arutada erakondade juhtide tasemel.

Otsus kutsuda aktiivseid poliitiku saatesse esinema mittepoliitilistes rollides, saateid või diskussioone juhtima, esinema intervjuueerijate või kommentaatoritena peab olema eriti hoolikalt läbi kaalutud, põhjendatud ja taktitundeline. Erapooletuse ja tasakaalu nõudest tuleneb, et sellistel juhtudel peaksid esinejad olema valitud laiaast poliitilisest spektrist.

Nõutava erapooletuse saavutamiseks ei tohi ükski momendil aktiivne poliitik, erakonna juhtkonda kuuluv isik või rahvasaadik esineda uudistesaadete juhi, intervjuueerija või reporterina, kui see ei ole eriliselt õigustatud. Viimasel juhul peab tema parteiline kuuluvus olema selgelt väljendatud.

Valimiskampaaniat ja saadikukandidaatide kasutamist saadetes reguleerivad erireeglid.

9. Materjalid, mis võivad vaatajat ärritada või solvata

Erapooletuse poole tuleb püüelda igasugustes tingimustes. Vahendades olulisi sündmusi ja probleeme,

tuleb ajakirjanikel intervjuueerida ka selliseid inimesi, kelle vaated võivad teatud osa televaatajatest või raadiokuulajatest solvata või põhjustada mõnede institutsioonide ärritatud reaktsiooni. Sellistel juhtudel peaksid ajakirjanikud ja vastutavad toimetajad olema veendunud, et nad tegutsevad vaatajate huvides ning nende materjalide eetrisseandmisega kaasnev võimalus sündmusi ja probleeme paremini mõistetakse teha kaalub üles riski kedagi solvata.

Niisuguseid reportaaže ja intervjuusid tehes peab olema taktitundeline vaatajate suhtes. Küsitlemisel ei tohi vastajat alavääristada, olla üleolev aga avaldada survet. Samas peaksid reporterid selgelt väljendama ka nende gruppide positsiooni, keda esitavad seisukohad võiksid solvata.

Kui küsitletav võtab ründava hoiaku, peavad reporterid säilitama tasakaalu, neil ei sobi näidata oma suhtumist või ärritust, veel enam teha seda avalik-õigusliku ringhäälingujaama nimel.

Mõned sündmused võivad esile kutsuda sellise emotsioonide tulva, et auditooriumil oleks võimatu omaks võtta nende sündmuste erapooletut käsitlust antud hetkel. Sellistele saadetele tuleks leida sobiv eetriaeg edaspidi.

Keeruliste ja raskete teemade käsitlemisel peab muidugi arvestama konkreetseid olusid. See ei tähenda, et peaks kartma selliseid saateid eetrisse anda või nende tegemisest hoopis loobuma. Vastavate saadete eetriaeg, pikkus ja toon peaks loomulikult alati olema hoolikalt kaalutud ja põhjendatud.

10. Erapooletuse ja tasakaalustatuse nõuded subjektiivseid vaateid esitavates saadetes

Saateid, milles vastuolulisi küsimusi käsitletakse üksikisiku või grupi isiklikest, subjektiivsetest vaadetest lähtudes, võimaldades esitada selgepiirilisi, ent erapoolikuid vaateid, on ringhäälinguprogrammis täiesti omal kohal ja lisavad sellele sära. Samas peab selliste saadete tegemisel silmas pidama mitmeid täiendavaid asjaolusid.

Subjektiivseid vaateid edastavate saadete eelteadetes, reklaamis, ka saate alguses peab olema selgelt viidatud asjaolule, et saates edastatakse autori, saatejuhi, kommentaatori isiklike, subjektiivseid vaateid.

Ka subjektiivsed, erapoolikud saated peavad olema korrektsed, neis ei tohi esitada kontrollimata fakte ja ebapädevaid arvamusi ning neis tuleks esile tuua ka oponentide seisukohad.

Ka sellistes saadetes, milles vastuolulisi sotsiaalseid ja poliitilisi probleeme käsitletakse valdavalt subjektiivsel tasandil, peaks esindatud vaadete spekter olema sedavõrd lai, et piisav erapooletus ja tasakaal oleks tagatud. Oluline on seejuures arvestada saadete pikkust, sagedust ja käsitletavate teemade iseloomu.

Toimetuse, kes pakub mõnele üksikisikule või grupile võimaluse avaldada oma subjektiivseid vaateid

vastuolulistes küsimustes, on kohustatud hoolitsema ka selle eest, et vajaduse korral oleks oponeerijatel neile seisukohtadele võimalik vastata sobivas saates ja sobival eetriajal. Vahel nõuab olukord, et vastamisvõimalus oleks kindlustatud mõnes regulaarses saates või saatesarjas.

Diktoritel, reporteritel, kes tavaliselt teevad uudisteprogramme ja ühiskonnaelusateid, ei sobi esineda subjektiivseid vaateid väljendavates, vastuolulisi sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitilisi ning muid avaliku elu küsimusi käsitlevates saadetes.

11. Uudiste parodeerimine või lavastamine

Mis tahes saadetes paigutatud uudiste paroodiad või väljamõeldud uudised peavad olema tehtud või subtiitritud sellisel viisil, et igasugune põhjendatud võimalus pidada neid tõelisteks oleks välistatud.

Uudistesaadete paroodiates ja väljamõeldud uudiste esitajatena ei sobi esineda diktoritel ja reporteritel, kes tavaliselt teevad uudistesaadeteid.

12. Intervjuerimine

Intervjuerimisel tuleb täita kõiki üldisi erapooletuse ja õigluse reegleid. Sise-, välis-, sotsiaal- või majanduspoliitiliste probleemintervjuude puhul peaks silmas pidama lisanõudeid:

- a) intervjueeritavaid tuleks enne informeerida käsitlemisele tulevate küsimuste mahust, põhjustest, miks intervjueeritava poole on pöördutud ja viisist, kuidas intervjuud soovitakse edaspidi saadetes kasutada
- b) võimaluse korral tuleks intervjueeritavale teatada kõigi teiste intervjuust, saatest, episoodist osavõtjate nimed ja roll, mida nad saates täidavad.

Mõnikord püüavad intervjueeritavad, poliitikud enne kõike, mõjutada intervjuud, seada tingimusi usutluse ülesehituse ja kasutamise kohta. Sellised nõudmised ei ole iseenesest lubamatud. Samas tuleb aga siiski hoolikalt jälgida, et intervjuu vastaks ajakirjandusliku erapooletuse kriteeriumidele, ei kujuneks surve avaldamise tulemusena ega teeks intervjueeritavale põhjendamatu eelistusi. Juhul, kui survet siiski ei õnnestu vältida, peab reporter või toimetaja otsustama, kas teha vaatajale teatavaks, et intervjuu on teatud kokkuleppe tulemus.

Vahel ei saa või ei taha kõik plaanitud esinejad, intervjueeritavad saates osaleda. See ei tohiks saate või episoodi tegemist takistada, käsitluse nõutav erapooletus tuleks aga siiski saavutada. Kui toimetaja peab vajalikuks teha viide vajaliku esineja puudumisele, peab see olema korrektne ja vastavuses puudumise tegelike põhjustega.

13. Intervjuude monteerimine

Salvestatud intervjuude lühendamisel ei tohi moonutada või varjata intervjueeritava poolt esitatud seisukohti. Kui kasutatakse intervjuusid arhiivist, tuleb subtiitrites näidata salvestuse kuupäeva.

Kui reporter või saatejuht kasutab oma kõnes, vahetextides või kommentaarides saates kasutatud intervjuudest välja jäetud lõikudes esitatud informatsiooni, seisukohti ja arvamusi, peaks ta kindlasti viitama allikale ega esitama neid enda omadena.

14. Vastutus avalik-õigusliku ringhäälinguprogrammi erapooletuse- ja tasakaalustatusenõude täitmise eest

Iga saate loojad — autorid, toimetajad, reporterid, saatejuhid, režissöörid, operaatorid, samuti programmi planeerijad, väljastajad ja diktorid on kohustatud täitma avalik-õigusliku ringhäälinguprogrammi erapooletuse ja tasakaalustatuse reegleid oma ametiala vastutuse ja ametikohustuste piires.

Toimetuskontrolli kohustus ja vastutus saadete ja avalik-õigusliku ringhäälinguprogrammi erapooletuse ja tasakaalustatuse nõuete täitmise eest lasub vastavalt ringhäälinguseadusele vastutavatel toimetajatel või muudel vastutavatel isikutel.

Avalik-õigusliku ringhäälinguorganisatsiooni juhatuse on kohustatud tagama kogu avalik-õigusliku ringhäälinguprogrammi erapooletuse ja tasakaalustatuse.

Avalik-õigusliku ringhäälinguorganisatsiooni juhatuse võib nimetada isiku või isikute grupi, kelle pädevuses on programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse reeglite rikkumise juhtumite analüüs ning kellel on õigus teha juhatusele ettepanekut sanktsioonide rakendamiseks.

Kasutatud allikad

1. Bagerstam, Erik (1997). Ajakirjandusvabadus demokraatlikus ühiskonnas. Tartu: TÜ Kirjastus.
2. Demokrati en tv-tid. 20 sporgsmal til den danske befolkning (1995). Kobenhavn: DR.
3. Eesti Ajakirjanduseetika koodeks (1998). Tallinn: Eesti Ajalehtede Liit.
4. En radio och TV I allmänhetens tjänst (1994). Stockholm: STV.
5. ETV põhikiri (1995). Tallinn: ETV.
6. Guidelines for Factual Programmes (1989). London: BBC.
7. Independent Television Commission Programme Code (1991). London: ITV.
8. Julkinen palvelu 1990-luvun viestinnässä (1993). Helsinki: Liikenneministeriö.
9. Lõhmus, Maarja (1999). Toimetamine: kas looming või tsensuur. Tartu: TÜ Kirjastus.

10. Producers Guidelines (1990). London: BBC.
11. Producers Guidelines (1995). London: BBC.
12. Professional standards and ethical Principles of the journalism in the programmes of RTV Slovenia (2000). Ljubljana: RTVS.
13. Public service broadcasting: Europe's opportunity. Declaration of EBU (1993). Brussels: EBU.
14. Reports of the Commission on Radio and Television Policy (1992-1995). Atlanta: The Carter Center.
15. Ringhäälinguseadus (1994). RT 1 1994, 42, 680 ja järgnevad redaktsioonid.
16. Statutes of the European Broadcasting Union (1992). Geneva: EBU.
17. Statutes of the European Broadcasting Union (1995). Geneva: EBU.
18. This is what public service is! Media Committee (1995). Kopenhagen: DR.